

85. VÝROČÍ

TNoviny

pohled na plochu před stavbou

Před 90. lety se rozhodli představitelé města Prahy pro velkorosý projekt řešení sociální péče v hlavním městě předválečné ČSR. Jednalo se o neobvyklou stavbu, která neměla v Evropě obdoby. Šlo také o realizaci nové koncepce sociální péče. Péče o bezmocné byla od josefinských dob úkolem státu. Od 60. let 19. století pak zákonem převedena na obce. Bezmocní byli nejen sirotci, starci a stařeny, ale také veřejné nemocnice nesměly přijímat nevyčísitelně choré. Takže i chronicky nemocní pacienti s tuberkulózním nebo onkologickým onemocněním, kardiaci, revmatici, diabetici a další, potřebovali pomoc. Pokud oni sami, ani jiné povinné osoby nebyli způsobilé opatřit jim prostředky potřebné k životu, staraly se o ně domovské obce podle tzv. domovské příslušnosti. Ty tak činily podle svých finančních možností. Ústavů bylo málo a i v nich zpravidla jenom několik míst. Problém chudiny se nejčastěji řešil povolením žebroty. Pražská obec nebyla v době vzniku Československa v jednoduché situaci. Když se v r. 1922 k 8 městským částem připojilo 37 sousedních obcí, zvýšil se počet obyvatel trojnásobně, na téměř tři čtvrtě miliónu. Praze patřila 11. příčka mezi nejlidnatějšími městy Evropy. Povinnost připadající velké Praze, jako domovské obci, postarat se o potřebné, nabyla nové dimenze. Zadatelů, kteří měli na chudinské zaopatření ze zákona nárok, přibývalo, míst pro ně naopak ubývalo. V nově připojených obcích sice

slavnostní zahájení stavby dne 1. VII. 1926

výstavba vchodu kaple

starobince a chorobince existovaly, ale byly v tak katastrofálním stavu, že mnohé musely být okamžitě zrušeny. Aby bylo dosaženo předválečné úrovně chybělo 600 nových míst. Nový byl přístup k chudinské problematice, změnila se i terminologie. Místo o chudinství začalo se hovořit o sociální otázce. Souviselo to s principy, na nichž stavěla nová republika, se zastoupením sociálně myslících politiků ve správě města nebo tehdejšími slovy „vyspělost při nazírání na otázky moderní doby“. Fakt, že ve společnosti nejsou karty rozdány všem stejně, byl reflektován jako výzva adresovaná těm šťastnějším. Chudobou nebo chorobou oslabeným dětem a mladistvým stejně jako dalším občanům náležela pomoc a podpora společnosti, pokud ji nemohli poskytnout příbuzní. Nové postoje se projevovaly i v názvech institucí, které obce pro své potřebné budovaly. Slova jako chudobinec nebo špitál vytlačovaly nové výrazy, jako starobinec, chorobinec, nemocnice, zaopatřovací ústav, sociální ústav. Hezky zněl název domovy, jako Masarykovy domovy. Název, o který zažádala nejenom Praha, ale mnohá další města, která chtěla mít ústav se jménem T. G. Masaryka ve svém štítu.

Instituce, kde vznikla myšlenka vystavět ústřední zaopatřovací ústav v Praze, byly Ústřední sociální sbor a Ústřední sociální úřad, nové orgány sociální správy, které nahradily chudinské ředitelství. Idea ústředního ústavu nebyla zdaleka samozřejmostí. Byly totiž

TNOVINY

dvě možnosti jak nahradit chybějící místa ve starobincích a chudobincích. Buďto obnovit staré a dostavět nové malé ústavy tam, kde se jich nedostávalo, nebo postavit jeden ústřední ústav pro celou Prahu. Pro první variantu mluvily zkušenosti a tradice, druhá měla řadu odpůrců. Předsedou Ústředního sociálního sboru byl národní socialista Petr Zenkl, zkušený politik a pracovník v sociální oblasti, pozdější primátor města Prahy, přesvědčený o tom, že sociální péče není dobročinností, ale povinností společnosti. Právě on se stal iniciátorem rozhodnutí jít originální a náročnější druhou cestou a tvůrcem ideového programu pražského ústředního zaopatřovacího ústavu. Pro jedinou a velkou stavbu argumentoval ekonomickými, medicínskými a sociálními důvody. V tzv. investičním programu hlavního města Prahy na 50 let rozvoje, schváleném 16. června 1924, byl už projekt ústředního zaopatřovacího ústavu zahrnut. Petr Zenkl řekl v této souvislosti o sociální péči slova,

architektura správní budovy

kteřá mají delší životnost než sama stavba, které se týkala: „Jde o splnění lidských povinností šťastnějších členů společnosti vůči druhům méně šťastným. Jde tedy o působení, v němž nepochopení nebylo by jen důkazem nedostatku určitých rozumových vědomostí, nýbrž prostě nedostatkem lidského citu a mravní odpovědnosti.“

Stavba byla naplánována při vzniku Velké Prahy. S dokončením stavebních prací se počítalo tak, aby se otevření stalo součástí jubilejních slavností v roce oslav deseti let existence Československé republiky. Praha se chtěla prezentovat jako moderní a vzorové město v řešení sociální otázky. „Zřízení tohoto nového ústavu má obec pražská splnit jednu ze svých nejnaléhavějších povinností vůči občanům slabým a ohroženým. Tímto ústavem obec pražská dokazuje, že si chce být vědoma povinností, které má jako hlavní město státu vůči městům ostatním, jimž chce býti vzorem.“

Před konečným rozhodnutím byla vyžádána stanoviska a rady nejenom u nás ale i v zahraničí. V létě 1924 byla pro-

starobinecké pavilony od severu

střednictvím ministerstva zahraničí oslovena velvyslanectví a konzuláty ve všech evropských zemích, aby získaly informace, jak se situace řeší v daných státech. Odezvy přišly z Vídně, Paříže, Bukurešti, Moskvy, Bělehradu, Mnichova, Berlína, Hamburku, Bruselu, Amsterdamu, Stockholmu, Říma a dalších metropolí. Odpovědi se různily, ale v jednom byly stejné – v žádném městě v Evropě takové ústřední zařízení není a ani se s ním nepočítá. Přesto k tomu v Praze přistoupili a ze zahraničních zkušeností využili různé technické vymoženosti, např. trendy ústředního topení, zařízení v rozvozu jídel apod. V následujícím roce magistrát oficiálně oslovil domácí znalce, aby jejich zkušenosti a náměty mohli vzít v potaz architekti a podle toho stavbu projektovali.

V anonymní soutěži konané 28. května 1925 „U Primasů“ posuzovala devítičlenná porota pět projektů pojmenovaných „Továrna na pohádky“, „L“, „Senectuti et iuventuti“, „DO“ a „Slunce“. Zvítězil projekt „Senectuti et iuventuti“

ambulanci přivezl nové chovance

ing. Bohumíra Kozáka, který vzápětí předložil nabídku na provedení projektových prací a 27. února 1926 hotový projekt. Náklady byly tehdy kalkulovány na 105 miliónů Kč. Stavba ústředního zaopatřovacího ústavu v Krči začala 16. 7. 1926 a v říjnu 1928 byla slavnostně kolaudována. V zápětí poté se uskutečnila i návštěva prezidenta republiky T. G. Masaryka.

Zaopatřovacímu ústavu bylo dáno jméno „Masarykovy domovy – sociální ústavy hlavního města Prahy“. Jeho poslání mělo být, „aby dětem narušeného a ohroženého zdraví dopomáhal k jeho posílení a navrácení a starcům a stařenám umožňoval trávit poslední léta života v klidu a náležitě péči“.

Vystavěný soubor 21 budov se skládal celkem z deseti pavilonů pro chudé, (šest pro zestárlé, z toho jedna budova pro manželské dvojice, a čtyři pro choré, původně pro 1700 osob), kteří měli svou kapli sv. Václava, jež byla mimo chodem co do vnitřní výzdoby a provedení malým epigonem kubistického kostela sv. Václava arch. J. Gočára ve Vršovicích,

vyšetřování nemocného

a ke kterým patřily ambulance, ordinace i operační sály. Dále zde byly tři dětské ústavy, dětská zotavovna pro 200 dětí školou povinných, dětský chorobinec pro 150 nevléčitelných dětí a epileptiky a dětská ozdravovna pro nejnižší věkové skupiny, a to od kojenců po děti do 6 let. Ostatní budovy správní, společenské i hospodářské byly vybaveny nejmodernějším zařízením a spolu s pavilony sociálně zdravotní složky umístěné v rámci parkového náměstí přístupného po kolonádách, tvořily provozně a funkčně soběstačný celek. Jejich uspořádání a technické vybavení bylo moderní, účelné a ekonomické. Například kotelná byla na svou dobu neuvěřitelně automatizovaná, vybavená dokonalou měřicí technikou, kde pracoviště topičů působilo dojmem laboratoře. Na stejné vysoké úrovni byly i ústřední prádelna, kuchyně a její sklady potravin, vlastní pekárna a řeznictví. Rozvoz potravin po areálu byl zajišťován nehluknými elektrickými vozíky firmy Křížik neznečišťujícími ovzduší. Zahradnictví se skleníky a rozsáhlé sady dodávaly čerstvou zeleninu

inspekční pokoj na chorobinci

a ovoce. K určité formě soběstačnosti přispěl i vlastní chov vepřů, hovězího dobytka a tažných koní mimo areál ústavu. Zdrojem výtěžku byly rovněž moruše vysazené v celé délce plotu podél staré benešovské, neboť jejich listy sloužily ke krmení bource morušového, který byl zde pěstován.

Pro kulturní, společenský a sportovní život byl k dispozici divadelní sál, kinosál, lesní divadlo, sportovní a tenisová hřiště, přírodní bazén s teplou vodou, rehabilitační bazény, brouzdaliště se sprchami pro děti i knihovna.

Jednotlivé budovy celého komplexu byly označeny velkými písmeny abecedy a toto původní označení se zachovalo, až na malé výjimky, dodnes.

Od začátku se počítalo s tím, že podle potřeby bude ústav postupně rozšiřován a dostavován. Už v roce 1931 se zvětšil počet lůžek, a to tím způsobem, „že z pokojů o osmi lůžkách budou pokoje desetilůžkové, eventuálně devítilůžkové atd., čímž získají starobince 295 nových lůžek, chorobince 71 nových míst“.

s novým chovancem se sepisuje protokol

TNOVINY

umývárny a klosety starobineckého pavilonu

Přistavěla se karanténa – izolační pavilon pro děti, internát pro ošetřovatelky, a protože nápor žadatelů ochotných a schopných si pobyt platit stoupal, přistoupilo se koncem 30. let i ke stavbě pavilonu pro platící chovance – tzv. Baxova pavilonu.

Necelý rok po slavnostním otevření Masarykových domovů se začali do ústavu stěhovat chovanci. Napřed bylo ve dnech 13. května až 6. června 1929 z rušených pražských chudobinců a chorobinců převezeno podle pečlivého časového harmonogramu 1125 osob autobusem a 196 sanitkou Červeného kříže. Počítalo se s tím, že po dobudování a zařízení musí ústav v Krči stačit potřebě, s jakou je nutno počítat pro nejbližší dobu, tj. pro 1700 osob dospělých a 400 dětí. Záhy byl počet překročen, u dospělých dosahoval časem tří a půl tisíce. Zavedení sociálního pojištění nevedlo k poklesu potřeby míst a změna byla jen v tom, že více chovanců mohlo přispívat na úhradu svého ústavního zaopatření.

Z četby domácího řádu, podepsaného v srpnu 1929 vrchním ředitelem ústavů Františkem Veidišem, si můžeme představit život chovanců podle mínění úřadů a je zajímavé některé z těchto představ oživit. Řád, který záhy kopírovaly i další ústavy, začíná úvodem: „*Snahou všech, kdož jsou pověřeni správou ústavu, jest zpříjemniti všem léta, která ve svém stáří neb chorobě v ústavu musí strávit. Poskytnou jim zde s láskou a ochotou veškeré pohodlí, čistotu i lékařské ošetření, ale očekávají, že i chovanci sami přičiní se, aby život zde měli klidný a radostný, že jeden druhého si bude vážit, vyvarují se všech hádek a svárů, budou si vzájemně pomáhati a pokud zdraví a síly jim stačí, přispívati k pořádku, čistotě a pěknému vzhledu ústavu, který jen pro ně byl vybudován. Při nastoupení do ústavu podrobí se chovanec lékařské prohlídce a dle této je přikázán do určitého pavilonu a pokoje, ... na pavilonu se vykoupat a převleče do čistého prádla. Dozorce mu veškeré prádlo označí jeho číslem.*“

oddělení neklidných neurologické kliniky

Ošacení, výměně prádla a osobní čistotě je věnováno několik kapitol: „*Chovanci Masarykových domovů obdrží veškeré nutné ošacení od ředitelství ústavu, a to jak prádlo a šatstvo, tak i boty. Chovanci šetří všemožně veškeré ošacení. V každém poschodí na pavilonu pro ženy je žehlicí prkno i žehlička, aby si chovanky šaty občas přežehlily. Všichni oblékají se dle počasí a jsou úpravně ustrojeni. Na noc se převlékají do nočních košil. Chovanci mají všude dostatek teplé i studené vody, aby se mohli udržovati v čistotě. Ráno se řádně umyjí, ústa vypláchnou, zuby a dásně vyčistí. Večer před spaním se rovněž omývají a častěji za týden myjí si nohy, a to v nádobách zvlášť na mytí nohou určených. Jednou za týden za pomoci a dozoru sestry se koupou a při tom se převlékají do čistého prádla.*“

Po koupání zůstanou delší dobu v místnosti a nevycházejí z ústavu, aby nenastydli. Ve vaně se nezdrží déle jak 20 minut. Muži vždy včas se dají ostříhat a oholit."

Další část se týká stravování: „Chovanci mají nárok na úplné stravování, a to: ráno na kávu a chléb, v poledne oběd, odpoledne kávu a chléb a večer večeři. K jídlu jsou chovanci vyzváni zavoněním a přicházejí do jídelny ve dvou skupinách dle pořádku, dozorcem pavilonu určeného. Každému je dáno tolik, aby se dosyta najedl. Chovanci sami upozorní, zda chtějí větší neb menší porci, aby se jídlem šetřilo a toto nešlo zpět. Neplývají chlebem a mají-li hlad, vyžádají si tento od dozorce. Zbytky jídel, chleba, slupky od vuřtů ap. nepohazují po chodbách na podlaže. V čajových kuchyňkách je jim dovoleno, aby si uvařili čaj ap., ale musí plynové hořáky dobře uzavřít a nádoby tam umýtí. Alkoholické nápoje, kromě piva, do ústavu nepřinášejí a v ústavní kantýně je jim dovoleno vypítí piva jen omezené množství. Na přilepšenou dostávají chovanci měsíčně Kč 10,-“

Podrobně jsou organizovány vycházky a návštěvy: „Chovanci mohou po ústavu kdykoliv se procházeti kromě částí vyhrazených jen dětem. Pro vycházky z ústavu jsou vydány legitimace, které slouží jako dovolenky. Do ústavu vracení se v čase, který na dovolence mají označen. Dovolenu nedostanou ti chovanci, kteří se z vycházek vraceli pozdě, zůstávali ve městě přes noc neb přicházeli v nendležitém stavu. Každý chovanec může si 1krát za týden vyžádati u dozorce pavilonu poukázky po 50 hal. na jízdu do města a zpět. Kdyby bylo zjištěno, že chovanec využívá dovolených vycházek k chození po žebrotě, k návštěvě výčepen ap., nebudou mu vycházky povolovány. Vzájemně se mohou navštěvovati chovanci z jednotlivých pavilonů, ven na chodbách, ale muži nechodí do ústavů pro ženy a tyto do pavilonů určených pro muže.“ Pohyb a pobyt mimo ústav, „zlatou klec“, jak domovy označili někteří kritičtí žurnalisté, se stal zdrojem starostí správců i v pozdějších letech. Kupříkladu na schůzi 5. prosince 1930 rozhodla ústavní komise, aby „vycházky mladých chovanců Masarykových domovů byly upraveny takto: 1. chovancům, ohroženým náhlým onemocněním, bude povolena vycházka, odvede-li jej některý příbuzný a zaváže-li se, že v případě onemocnění sám a svým nákladem obstará zpětný převoz do ústavu, 2. chovancům nápadného zjevu nebudou vycházky vůbec povolovány. Dále usneseno toto opatření k zamezení styku chovanců různého pohlaví mimo ústav: 1. chovanci na chorobincích, event. mladí, budou mít vycházky v pondělí, ve středu a v pátek, 2. chovanky v úterý, ve čtvrtek a v sobotu. V nedělích budou se ve vycházkách střídati. K zamezení styku v ústavu budou povolovány vycházky po ústavu

solarium

ordinační síň interní kliniky

TNoviny

denní místnost dětské zotavovny

chovancům od 8 do 10 a od 13 do 15, chovankám pak od 10 do 12 a od 15 do 17 hodin. Posléze usneseno zakázati donášení piva a alkoholických nápojů na pavilony chorobinecké a prodej chovancům chorobinců v kantýně."

Důvod omezování pohybu chovanců nebyl jen z moralistických nebo lékařských obav. Opakovaly se však snahy využít chovance jako lacinou pracovní sílu nebo dokonce zdroj peněz, bohužel často vlastními příbuznými.

Vratme se ale k domácímu řádu, který vymezoval činnost a práci chovanců v ústavěch. Jejich povinností bylo postarat se o čistotu a pořádek: „Od chovanců se očekává, že ze všech svých sil budou přispívat k udržování čistoty a pořádku ve všech místnostech ústavu, aby tento byl stále pro ně příjemným a zdravým prostředím. Uváží, že obsluha tak velikého ústavu vyžaduje značné námahy i nákladu, a proto kde mohou, sami přiloží ruku k dílu (tím se tu rozumí, že vyvětrají, ustelou, zametou, otírou prach, udržují pořádek, čistí po sobě noční misky, umývavla, splachují záchod, udržují čisté chodby a chodníky, srovnané prádlo ve skříňkách – dozorce pavilonu se o pořádku může kdykoliv přesvědčiti). Plivání je zlovyk a je nebezpečím pro zdraví ostatních chovanců a personálu. Proto nikdo neplivá na podlahy a chodby, chodníky. Všude je dostatečný počet plivátek a nemocní obdrží na požádání plivátka kapesní neb ruční! Neplivá se do košů na papír, do umývadel a nádob na popel. Splachovací plivátka každý po vyplnění spláchně. Chovanci šetří veškerý nábytek a zařízení. Každá oprava stojí peníze, které by mohly být jinak pro blaho chovanců a potřebných obce pražské použity.

Po budově chodí jen v trepkách. Společně leštidlo a kartáče mají kdykoliv v trepkárnách po ruce, aby si své boty udrželi v čistotě. Jednou týdně klepají si chovanci šaty, a to ráno v době od 6 do 9 hodin na verandách v pořadí, které dozorce určil, aby se všichni během týdne vystřídali."

Veřejně prospěšná práce chovanců se předpokládala samozřejmě. Podle chudinského zákona mohla obec žádat i bezplatnou práci. Prozatímní ideový plán zaopatřovacích ústavů

děti ozdravovny na hřišti

měl romantickou vizi „babičky pletou punčochy.“ Nakonec se musely projednávat projevy nechuti chovanců k práci, naštěstí však ne všeobecně. „Od chovanců se očekává, že dle svých sil a zdraví budou pomáhati v ústavu v práci společně pro ně všechny. Práci ukrátí si dlouhou chvíli a pomohou, aby ústav byl udržován v čistotě a pořádku. Hledí především, aby po sobě vše uklidili, zdravější pomohou slabšímu. Očekává se od nich, že dobrovolně přihlásí se k práci (úklid, stírání prachu, mytí nádobí, roznášení jídla, pletení, správký prádla, pomoc při vaření, do dílny krejčovské, truhlářské, obuvnické, k práci na zahradě, metení ap.) u dozorce pavilonu. Za práci dostane se jim peněžité odměny neb různých výhod. Ředitelství ústavu může těm chovancům, které uzná za schopny práce, přidělit určitou práci dle jejich schopností, když se o ni dobrovolně nepřihlásí.“ Práce byla odměňována, za výpomoc při úklidu, v kuchyni nebo za práci v řemeslných dílnách a rozsáhlém ústavním hospodářství si mohli ochotní chovanci vydělat 15 až 50 Kč za měsíc. Všichni bez rozdílu byli odměňováni částkou 10 Kč na měsíc, „na tabák mužům, ženám na jejich potřeby“.

Po práci je zábava a domácí řád pamatoval i na duševní potřeby a rozptýlení. Kaple určená pro všechna vyznání byla otevřena denně od 9 hodin. „V ústavu popřána je chovancům i možnost ušlechtilé zábavy. V knihovně, která je otevřena v úterý a v pátek od 16 do 18 hodin, mohou si vypůjčovat knihy. V čítárně, která je otevřena denně od 9 do 11 a od 15 do 17 hod., jsou veškeré noviny a obrázkové časopisy. Radio, kinematograf i divadlo poskytnou jim rovněž pobavení. V kantýně pak mohou si přikoupiti za levnější peněz než mimo ústav různé nápoje i potraviny.“

Chovanci podle domácího řádu „vstávají v zimě v 6.30 a v létě o 6. hodině (duben až září). Pak rozhodí postele, jdou se umýt, stroj se a jdou k snídani. Po snídani hned uklidí pokoje. Nekoupají-li se neb neuklíží-li skříňky, mají volno až do oběda mezi 12.30 až 13. hodinou. V 15 hodin dostávají kávu a v době od 18 do 19 hodin večer večeři. Do 20. hodiny musí být, nemají-li dovolenky,

kojenecké oddělení

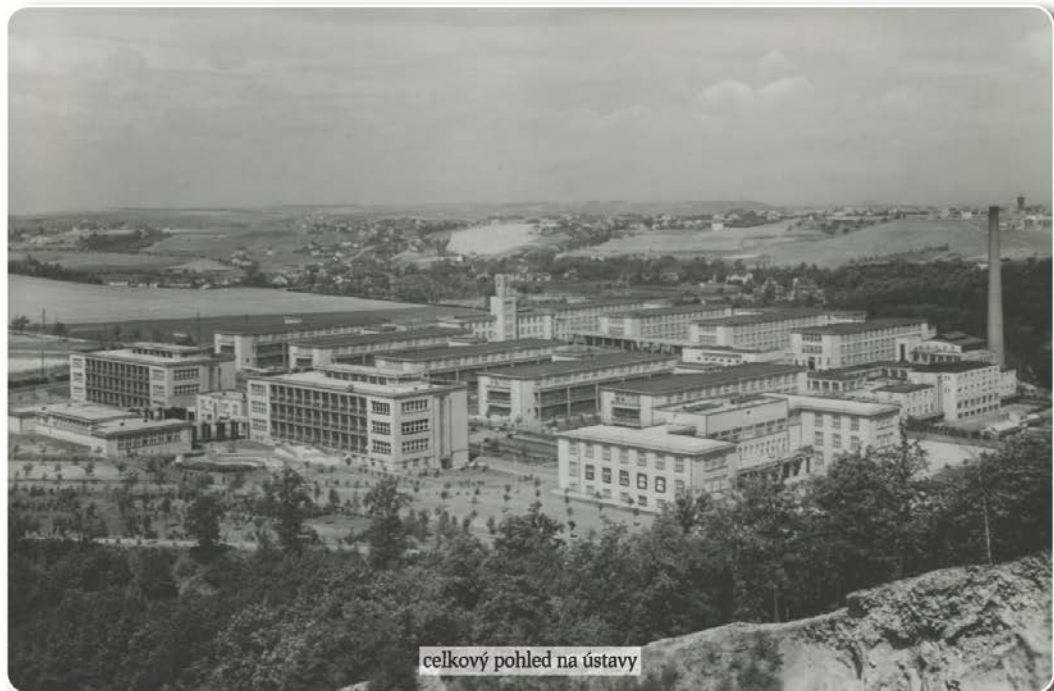

děti ozdravovny

TNoviny

v budově a nejpozději o jedenadvacáté a v zimě v 20.30 v pokoji. Každý chovanec musí být v čas jídla v ústavu, neb nemá nároků na to, aby se mu jídlo schovávalo. Chovanci se k sobě vzájemně chovají laskavě a ochotně a snášenlivě. Uvědomují si, že při společném životě je třeba, aby jeden druhému činil ústupky, a proto se nehádají, neklevetí ani nepomlouvají vzájemně mezi sebou ani personál. Jsou-li s něčím oprávněně nespokojeni, oznámí to dozorcí pavilonu, který dle možnosti jim vyhoví. Cítí-li se přesto zkráceni, mohou svou stížnost přednésti řediteli ústavu v době od 8 do 9 hodin ráno a od 2 do 3 hodin odpoledne. Stížnosti jejich však musí být jen věcné a odůvodněné. Všechn personál chová se k nim laskavě a za práci nesmí přijímati od chovanců žádných darů, a proto se chovanci i jejich příbuzní toho varují. Chovanec, který prohřeší se proti řádu, může být potrestán napomenutím, pokáráním neb ředitelství odejme mu vycházky po ústavu neb z ústavu neb navrhne i vyloučení z ústavu.“

Ústavy ovšem měly nejen funkci zaopatřovací, ale také léčebnou. Mezi magistrátem a ministerstvem školství existovalauž od poloviny 20. let úmluva, na základě které světila pražská obec Lékařské fakultě Univerzity Karlovy lékařské ošetřování chovanců ve svých největších sociálních zařízeních: v chudobinci u sv. Bartoloměje a v chorobinci na Karlově. Úmluvou získala fakulta prostory a skvělou možnost výzkumné práce pro dvě své kliniky – Haškovicovu kliniku pro nemoci nervové a Eiseltův ústav pro choroby

stáří. Dohoda byla po postavení Masarykových domovů přenesena na ně – na ústavy, po technické stránce pro lékařské potřeby výborně zajištěné, budované na vysoké úrovni tehdejší moderní vědy, od počátku vybavované laboratořemi, RTG i operačními sály, protože se počítalo s využitím stavby pro nemocniční účely, „až někdy v budoucnosti, po vyřešení sociální otázky, nebude zapotřebí chudobinců“. Děkanát fakulty navrhl zřídit v Masarykových domovech pro obě uvedené kliniky výzkumné oddělení, a navíc i pro Pešínovu kliniku pro nemoci dětské. Díky této dohodě mohl prosperovat mj. také jeden světový unikát – Eiseltův Ústav pro choroby stáří, přejmenovaný na kliniku v r. 1929, který se do Masarykových domovů přestěhoval celý. K povinnostem lékařů patřilo účastnit se posudkové činnosti při výběru uchazečů o umístění. Byt a stravu v Masarykových domovech získali za závazek kontrolovat jídlo z lékařského hlediska.

V období, kdy je výstavbou sociálních ústavů a zavedením zákonů o pojištění dořešen problém chudobinců, vyvstává problém nový – dnes bychom řekli otázka oddělení dlouhodobě nemocných a geriatrických oddělení. Neboť stavba Masarykových domovů pokračovala hlavně proto, že problémem, který narůstal už od počátku 30. let, byla potřeba dalších míst, zvláště

pro chronicky choré. Ústavy byly budovány sice na řadu let, ale s patřičným ponecháním místa pro budoucí rozvoj. Petr Zenkl konstatoval: „Krátký poměrně vývoj ústavu již ukazuje, co předpokládal jeho zakladatel, že totiž v budoucnu bude přibývat chovanců nevyléčitelně chorých, a že veškeré budovy, sloužící zatím jen k ubytování zestárých, musí být na takové úrovni vnitřních zařízení, aby mohly být proměněny v chorobince, kdykoli se toho potřeba objeví. Proto i starobince, které pojmu celkem 2550 chovanců, jsou vybaveny obdobně jako pavilony chorobinecké všemi hygienickými zařízeními.“ O hygienu a zdravotní péči lékařskou bylo v Masarykových domovech postaráno v míře blízké se nemocničním požadavkům.

Masarykovy domovy byly stavěny do značné míry i jako nemocnice, byly vybaveny jako nemocnice, technicky velmi moderně zařizeny, s lékařskou službou vykonávanou LF UK. Bylo přirozené, že se nemocnicí nakonec staly. Smutnou

ústřední ústavní kuchyně

souhrou osudu, poprvé násilně, v době národní nesvobody, za německé okupace. V r. 1940 bylo odstraněno z názvu ústavů Masarykovo jméno. V r. 1941 se začaly vyklízet první pavilony pro německý lazaret luftwaffe, brzy byly zabírány další stovky lůžek pro wehrmacht. Eiseltova klinika pro choroby stáří odsunem z Masarykových domovů v roce 1942 zanikla a už nebyla obnovena. Po válce se tu vystřídali ranění a nemocní rudoarmějci, děti lidí, obviněných z kolaborace, repatrianti z koncentračních táborů, Pražané z květnových bojů. Původní chovanci se vrátili jen nakrátko. V podstatě tak byl dokončován proces, který měly ústavy ve vinku při svém založení, aby sloužily nemocným, až jednou nebude třeba řešit problém chudých.

Protože zakladatelé již při plánování stavby mysleli dopředu na možné změny, zaopatřovací ústavy, postavené původně jako moderní chudobinec a chorobinec, měly od začátku dostatečné technické předpoklady k tomu, aby se staly nemocnicí. V roce 1947 poskytla správa města na pět let dva pavilony pro filiálky nemocnice na Bulovce:

zahradka vrchního ředitele

jeden z chorobineckých pavilonů pro plicní chirurgii Ba-xův pavilon pro porodnické a kojenecké oddělení. V letech 1947 - 1953 proběhla úplná přeměna na nemocnici a experimentální pracoviště, rezortní vědecko-výzkumné ústavy ministerstva zdravotnictví a základnu Institutu pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů (SOLOŮ – Státní odborné léčebné a ošetrovací ústavy v Krči). Další přejmenování, když už byly domovy obvodní nemocnicí pro Prahu 4, bylo slavnostní. V květnu 1954 dostala nemocnice jméno doktora Josefa Thomayera.

podle PhDr. Hany Mášové, Ph.D.,
odborné asistentky Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků na 1. LF UK
a MUDr. Leona Bílý.

domek pro zaměstnance

TNOVINY

Ing. arch. dr. Bohumír Kozák (4. 12. 1885 - 1. 4. 1978)

Profesor Bohumír Kozák, významný český architekt, představitel funkcionalismu, teoretik architektury a ochránce památek se narodil ve Velké Lhotě u Dačic ve staré česko-bratrské rodině, což mu vstřípilo svébytný žebříček hodnot, jimiž se řídil celý život. Mezi jeho nejranější díla patří obytný dvojdom Riva na nábřeží Haškovy ulice a třídy Milady Horákové v pražských Holešovicích nebo nárožní palác v Hyberské ulici (dnes hotel Terminus). K nejvýraznějším stavbám

rovněž propagátorem výstavby pražského metra a proslulé jsou i jeho četné návrhy na přemostění Nuselského údolí (ve spolupráci se Stanislavem Bechyně). Poslední z roku 1938 je prakticky totožný s tím, který byl nakonec o třicet let později realizován, včetně prosklené stanice podzemní dráhy.

Bezkonfliktní, všemi oblíbený projektant měl mnoho dalších zájmů. Byl velkým znalcem staré Prahy. Jako bravurní kreslíř požíval tužkově

rohu Štěpánské a Ječné nebo neblaze známá „kachlíkárna“ v Bartolomějské ulici původně ovšem Ústřední sociální úřad hl. m. Prahy, či bankovní palác Assicurazioni Generali a Moldavia Generali s krásnou pasáží Broadway, spojující Příkopy s Celenou ulicí a bývalým kinem Sevastopol, česko-bratrský kostel ve Štěpěšovicích, dále v Libni a především v Nuslicích. Je též autorem kostela Česko

z období 1921-24 patří pražská Meziměstská telefonní a telegrafní ústředna ve Fibichově ulici, jejíž dvojvěží se stalo výraznou dominantou žižkovského panoramatu. V podobném stylu je pojednána budova rozhlasu v Poděbradech nebo Husův dům, kulturní a společenské středisko česko-bratrské církve v Jungmannově ulici.

Jeho životním dílem se stává velkoryse budovaný areál Masarykových domovů v Krči, který byl pýchou československé sociální péče, o čemž svědčí fakt, že se staly takřka povinnou zastávkou státních návštěv v prvorepublikové Praze.

Mezi jeho další díla patří Ústav mateřství a Kláruv ústav slepců v Krči, palác Avion s kavárnou a pasáží Luxor na Václavském náměstí, student-ské koleje Bubeneč a Dejvice, palác U Bachorů na

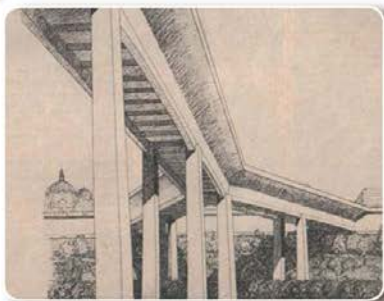
kresby s neuvěřitelnou autentičností. Ty vycházely od r. 1950 v několika tematických celcích, až již to bylo Menší Město pražské, Mluva pražské architektury nebo Praha – kamenný sen, a jsou dodnes ozdobou knihovny každého milovníka pražské historie.

Byl dlouholetým členem a pak i předsedou Klubu Za starou Prahu a zasazoval se o záchranu pražských památek. Bylo to například prosazení myšlenky Strahovského tunelu místo původně navrhovaného Malostranského tunelu, spolupracoval na záchraně kláštera Na Slovanech, prosadil zachování přírodního břehu Kamy a urputně, ale nakonec marně, bojoval o záchranu nádraží Tešnov.

Zemřel v pozeňnaném věku 92 let.

bratrské církve evangelické v Poličce, fary evangelického sboru v Poděbradech, Prostějově a Zruči nad Sázavou, hospodářské školy v Čáslavi a banky v Kolíně. Když ve 30. letech minulého století vyvstala v Praze nutnost postavit sociální byty pro chudé, nabídl pomocnou ruku i prof. Kozák a podle jeho projektu byly postaveny bytové domy Za Zelenou liškou. Bohumír Kozák byl

Senectuti et Juventuti

Výstava a další akce k 85. výročí otevření Masarykových domovů

přípravný tým Lékořice

Senectuti et Juventuti – Stáří a mládí – to je původní název vítězného architektonického návrhu výstavy Masarykových domovů, od jejichž otevření uběhne letos 85 let. K tomuto jubileu proběhla v areálu Thomayerovy nemocnice za velkého zájmu médií i návštěvníků venkovní výstava. Jejím úspěšnému otevření předcházela takřka rok usilovná práce týmu Lé-

dobrovolníci SAP

kořice a jejích dobrovolníků. Připravit ji a důstojně tak připomenout počátky naší nemocnice byla pro náš tým opravdová výzva.

První kroky jsme podnikli již na podzim roku 2012. Snažili jsme se důkladně zmapovat možnosti, kde můžeme získat potřebné informace, materiály k zapůjčení, fotky apod.

Na počátku tohoto roku se nám podařilo získat pro spolupráci PhDr. Hanu Mášovou z Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků na 1. LF UK, která se Masarykovými domovy doposud nejhluběji zabývala. Dále jsme oslovili Národní technické muzeum, Mgr. Šimona Krýsla z Národní lékařské knihovny, Archiv hlavního města Prahy, akad. malířku Radku Balejovou ze Střední umělecké školy textilních řemesel (SUŠŤR), studenty FAMU, Národní filmový archiv a řadu dalších institucí a jednotlivců. Do příprav se jako badatelka a produkční zároveň zapojila paní Miluše Vytečková, (dobrovolnice Lékořice), která s neuvěřitelným nadšením a úsilím víc jak šest měsíců hledala potřebné materiály a informace. Ke spolupráci se přihlásili také četní zaměstnanci nemocnice, fandové historie a oddělení interní komunikace. Díky výzvě v médiích se nám ozvali pamětníci počátků Masarykových domovů a přinesli jak zajímavé informace, tak fotografie a další dobové předměty.

Na přípravě samotné výstavy se podíleli jak naši dlouhodobě působící dobrovolníci, tak dobrovolníci z firem Covidien, SAP a UPS. Za zmínku stojí také fakt, že dodavatelé (stan, vitríny, výroba panelů, potisk triček...) byli vůči akci velmi vstřícní a díky jejich materiální pomoci bylo možné ji realizovat se sníženým rozpočtem. Za finanční podporu akce děkujeme jak Městské části Praha 4, tak generálnímu partnerovi výstavy společnosti Promedica Praha Group, a. s. Generální ředitel společnosti pan Pavel Hanuš k tomu řekl: „Rádi podporujeme dobré věci a je důležité alespoň občas vyzdvihnout zajímavé a poučné okamžiky z naší historie.“

Zástitu poskytli Magistrát hlavního města Prahy a paní Charlotta Kotíková – právnička T. G. Masaryka, která se v pátek 18. října, osobně zúčastnila zahájení výstavy a setkání s novináři a managementem nemocnice. Velmi ocenila celý projekt oslav a poděkovala za pozvání. Na Masarykovy domovy si vzpomíná, přestože v době, kdy byla dítě, již jméno jejího dědečka nenesly. „Netušila jsem, že přítomnost zde na výstavě bude pro mne tak přínosná“ zhodnotila v závěru setkání. Během dopoledne ještě navštívila Onkologickou kliniku a poté i Oční oddělení.

Ředitel nemocnice MUDr. Karel Filip, CSc., MBA v úvodu výstavy řekl: „Není cesty zpátky k zařízením sociálního typu... Je potřeba dívat se nejen na fasády nemocnice, ale především dovnitř, na její moderní vybavení a kvalitní péči.“ On, stejně jako náměstci

ze zahájení výstavy (Charlotta Kotíková, právnička T.G.M. s ředitelem MUDr. Karlem Filipem, CSc., MBA)

ředitele by uvítali, kdyby nemocnice mohla mít nový slušivý kabát a stát se tak jako před 85. lety výstavním architektonickým počinem. Bohužel reálné možnosti financování oprav budov jsou pod silným tlakem ze strany památkové ochrany, která se na celý areál vztahuje a je bohužel v tomto ohledu poněkud kontraproduktivní.

panely mapující historii MD

Venkovní výstava byla prostorově rozdělena na 4 segmenty. Panely s dobovými fotografiemi a archivními materiály byly zaměřené na období od ideových počátků projektu až do konce války. Po celé dva dny výstavy u nich postávali návštěvníci a to z řad studentů, důchodců, rodin s dětmi, pacientů, lidí v nemocničním, a byli jsme také svědkem nečekaného rodinného setkání: „Já jsem prasynovec Bohumíra Kozáka (architektka MD)“ říkal pán u panelu věnovaného právě tomuto muži. „Já jsem také Kozáková... a z jaké jste větve?“ zaznělo za našimi zády...

Zaměstnance bývalé i současné oslovily panely se soupisem vedení klinik a oddělení a významných osobností, které zde pracují nebo pracovaly. Expozice dobových předmětů byla umístěna ve velkém bílém stanu. Návštěvníci si zde mohli prohlédnout historické nástroje, přístroje a vybavení pokoje a ordinace zapůjčené ze Zdravotnického muzea a některé exponáty byly přímo z oddělení naší nemocnice. Za laskavé zapůjčení tak děkujeme Lékárně, Chirurgické klinice, Gynekologicko - porodnickému oddělení a Oddělení rehabilitace. Bohužel zde chyběl námi dlouho hledaný původní krumpáč, kterým byla stavba Masarykových domovů 1. 7. 1926 zahájena. Vřek jeden z návštěvníků připomněl „A kde máte ten krumpáč?“, napsal na tabuli s ohlasy.

K oživení expozice přispěly i dobové uniformy personálu, chtěli jsme i jimi co nejvíce přiblížit atmosféru doby první republiky a tak jsme požádali akad. malířku Radku Balejovou o pomoc při výrobě kopií oděvů. Bohužel se nám nepodařilo získat materiály, ze kterých byly tehdejší oděvy chovanců Masarykových domovů ušity a tak pro nás Sabina Boháčová, studentka 3. roč. SUŠTR, namalovala kresby ústavního oblečení dětských chovanců, vytvořené na základě dobových filmových záznamů ze třicátých let min. století.

Historicky velmi cennými exponáty byly podpisové knihy a fotoalba. To největší, takřka rodinný poklad, zapůjčila pro výstavu paní Jindra Vávrová, dvaadvadesátiletá dcera prvního ředitele Masarykových domovů Františka Veidiše. Dojemné chvíle na nás čekaly při listování tímto albem s panem Janem Kamenářem (1924), pamětníkem Masarykových domovů, který dlouze a nadšeně vyprávěl. Jako syn hlavního vrátného Masarykových domovů se sem společně s rodiči nastěhovali v únoru roku 1929. Bydleli v bytě ve vrátnici (dnes je zde lékárna). „Jéé, to je můj táta,“ říká nad černobílými fotografiemi a dojetím se mu hrnou slzy do očí. „A tady, tady se dalo vylézt na skleník, viděli jsme s klukama do oken ubytovny ošetřovatele“ to už se nad nimi šibalsky usmíval nad klučičima lumpárnama.

Velký ohlas měly nejen u pamětníků ale i návštěvníků promítané dokumenty. Ve stanu postupně mohli shlédnout dokumenty z Národního filmového archivu – Praha matka všem (1929, 18 min.) a Cesta ze stínu (1938, 14 min.), dále pak dokument Karla Čáslavského – Masarykovy domovy z cyklu Hledání ztraceného času (1996, 18 min.). Mezi novější promítané filmy patřil dokument studentů FAMU

Hanky Novákové a Pavla Lukáše, Chudoba jako fenomén (2013, 9 min.), který zaznamenal vzpomínky již jmenované paní Jindry Vávrové a synů vrchního pedagogického ředitele MD. Třetí pamětnicí byla paní Vávrová roz. Nitková, která byla dovezena do Krče v roce 1942 jako roční dítě. Její rodiče byli po výsleších a věznění zavražděni v koncentračním táboře Mauthausen kvůli odboji během Heydrichiády. Další filmový materiál – přepis nekomentovaných filmů z archivu Thomayerovy nemocnice (40 min.) byl promítán na setkání s pamětníky. Ve stanu byly vystaveny také kopie původních stavebních plánů téměř všech typů pavilonů, získané z Archivu hlavního města Prahy.

K doladění dobové atmosféry se nám také podařilo zapůjčit historické vozy – sanitky Škoda 1201 a 1203, které doplnily venkovní expozici v dalším segmentu výstavy a staly se magnetem výstavy pro mužské návštěvníky bez rozdílu věku.

Velkým lákadlem byl pro všechny návštěvníky reálný model (1:1) vojenského letadla Supermarine Spitfire Mk. IX. Tento model britské válečné stíhačky, na které létali za 2. světové války také naši piloti, je ve vlastnictví sdružení Czech Spitfire Club. Posláním tohoto sdružení je připomínat hrdinství českých válečných letců. Do programu oslav přispěli zajímavou sobotní přednáškou na téma: TGM a Masarykova letecká liga (role prvního prezidenta v rozvoji letectví) v Naší kavárně.

Kavárna se po dobu 2 výstavních dní stala místem setkávání pamětníků, zaměstnanců a novinářů. V pátek 18. října se zde od 14h konalo setkání vedení nemocnice s pozvanými pamětníky MD, kteří zde prožili část svého života, ať už jako chovanci, děti zaměstnanců, či zde dlouhá léta pracovali. Ředitel nemocnice MUDr. Karel Filip, CSc., MBA připomněl základní milníky historie nemocnice a pozval pamětníky ke vyprávění o jejich životě, vzpomínkách na MD a na působení ve zdejších areálech.

dobové předměty

ze setkání s pamětníky

dokumentární film o historii Masarykových domovů

Mgr. Karín Pospíšilová a Jan Kamenář

Kromě pana Jana Kamenáře – nejstaršího účastníka setkání – který obdovhodně vyjmenoval z paměti všechny správce pavilonů, mluvil o životě dětí zaměstnanců či o tom, jak fungovalo samozásobování MD, vystoupili také zástupci „lidických dětí“, pan Pitínský a Horešovský. Odvahu postupně dostala i ženská část osazenstva. „*Já jsem dítě zdejší sestřičky a ruského vojáka. S tátou jsme se nikdy nepoznali,*“ vyprávěla temperamentní a i přesto dojatá paní Petra Zoubková, která se přijela na výstavu podívat až z Plzně. Pamětníci měli možnost vidět nejen výstavu, ale i současnou podobu některých oddělení a klinik. Je nám líto, že se nepodařilo oslovit všechny, kteří by na tomto setkání jistě měli být.

Součástí připomenutí výročí byl také třináctidílný seriál článků dr. Petra Zenkla, který vycházel 2 měsíce před výstavou na intranetu. Poté byla vyhlášena soutěž pro zvědavé a informací chtivé kolegyně a kolegy. Vyhodnocení vědomostní soutěže proběhlo v naší kavárně v pátek 18. října ve 12h. Gratulujeme absolutním vítězkám, které správně zodpověděly všech 7 otázek. Jsou to paní Markéta Hartlová a paní Pavla Vojřířová.

Páteční nabitý program uzavřel přednáškový večer, který se konal od 16h v nemocniční kapli. Své příspěvky zde na témata Sociální péče v Masarykových domovech, Architektura B. Kozáka a Proměny Thomayerovy nemocnice přednesli: PhDr. Hana Mášová, Ph.D., odborná asistentka Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků na 1. LF UK, Ing. arch. Petr Krajčí, kurátor Muzea architektury a stavitelství Národního technického muzea a Doc. MUDr. Tomáš Sosna, CSc. z Thomayerovy nemocnice. V následné diskusi se zrodil nápad na umístění pamětní desky, věnované architektu Bohumíru Kozákoví, jehož mistrovských dilem je právě projekt Masarykových domovů.

Slunečné sobotní ráno nás příjemně naladilo do druhého výstavního dne, kdy se na výstavu přišly podívat hlavně rodiny s dětmi. Pro ně byly připraveny pracovní listy s omalovánkou, které je provázely výstavou a za jejichž správné vyplnění dostaly cennou odměnu. Všechny děti odpověděly bezchybně a velmi je to bavilo. Líbilo se jim samozřejmě hlavně letadlo. „*Tatí, já bysem si tam chtěl sednout, odletět, abysem viděl z nebe zezhora ty muflony*“ tahal za rukáv tatínka asi čtyřletý hošík.

Od 11h se v nemocniční kapli sešli zástupci všech církví, které se pravidelně střídají při bohoslužbách, a měly společnou ekumenickou bohoslužbu. V závěru zaznělo požehnaní:

*„Vstávám dnes
a boží síla ať mě řídí.
Bůh ať mi pomáhá,
Boží ruka ať mě brání,
Boží štít ať mě chrání,
Boží vojsko ať mě zachrání,
od ďábelských pastí,
od neřestných svodů,
od všech, kteří mi připravují zlo:
v dálce i blízkosti,
samotnému i uprostřed lidí.“ (citace ze Štítu sv. Patrika)*

ekumenická bohoslužba

závěrečný jazzový koncert

Celý den se nesl v příjemné lidsky pospolitě a téměř slavnostní náladě. „*Proč to máte jen na dva dny? A nebudete to opakovat? To je škoda...*“ To byly nejčastější výtky ze strany návštěvníků. Pravda, někteří měli tendenci spustit obvyklý kolotoč stesků nad situací dnes, láteřit na politiku a poměry. Ty jsme zdvořile požádali, aby si zkusili výstavu užívat, pokorně smeknout před umem našich předků a třeba se sami pro sebe a budoucnost inspirovat.

Zaznamenali jsme už i některé ohlasy po akci: „*Pořád jsem přemýšlela nad tím, čím mě ta výstava tak hluboce zasáhla a myslím, že pro mne bylo jejím hlavním poselstvím hodnota člověka. Poukázali jste na úctu a smysl, který každý člověk potřebuje, a že to dobré nezůstalo zapomenuto. A to je nesmírně důležitá věc!*“ napsala nám PhDr. Hasalíková.

Tak jak jde nyní reklamní kampaň na téma „i banku můžete mít rádi“, tak toto může platit i pro nemocnici. Jenže za tím není reklama, ale spousta smysluplné práce.“ řekl nám pan Pavel Adamovský, ředitel UPS. A že si naši nemocnici vskutku oblíbil, dokládá i to, že pokračováním „oslav“ výročí bude jarní (2014) obnova původní třešňové aleje mezi pavilony G a U, kterou si vzalo pod patronát právě UPS.

Třešinkou na pomyslném narozeninovém dortu byl sobotní večerní koncert v Naší kavárně. „Hudbu z doby, kdy jazz byl ještě mladý“ hráli bez nároku na honorář Ondřej Kvita na housle, Tomáš Impellizzeri na klavír a skvěle zpívala Doris Lamošová. Koncert byl zároveň poděkováním všem, kteří se na přípravě celé akce podíleli.

Vzhledem k velkému počtu, zde bohužel nemohu vyjmenovat všechny, kteří se na akci materiálně, technicky, finančně nebo jenom dobrou radou podíleli. Vám všem patří z celého srdce můj velký DĚK za všechno, co jste pro tuto výstavu udělali, za všechny čas a úsilí, které jste tomu projektu věnovali. Bylo mi opravdovým potěšením s Vámi všemi spolupracovat na něčem tak krásném, jako je připomenutí slavné historie naší nemocnice.

Karin Pospíšilová